

Svin och deras betar

*En studie av svinbetar från
mellanneolitikum*

Högskolan på Gotland
Magisteruppsats i arkeologi
VT 2012
Författare: Mira Lumbye

Institutionen för kultur,
energi och miljö
Avdelningen för arkeologi
och osteologi
Handledare: Paul Wallin,
Magdalena Fraser,
Sabine Sten

Abstract

Svin och deras betar: En studie av svinbetar från mellanneolitikum
Swine and their tusks: A study of Middle Neolithic boar tusks

Mira Lumbye

Master thesis, Department of Archaeology and Osteology,
School of Culture, Energy and Environment, Gotland University 2012

This thesis deals with the importance of boar tusks to the people at the Middle Neolithic settlement of Ajvide, Eksta parish on Gotland. The thesis discusses various issues concerning the Ajvide swine and their tusks, such as the question of domestication and the various functions ascribed to tusks. In order to cast light upon these questions the result of a study of all the tusks found on Ajvide thus far as well as their respective grave context is presented. The study also includes an osteological analysis of the tusks. Furthermore, ethnoarchaeological comparisons are made with Papua New Guinea and Vanuatu; contemporary societies presumed to share common traits with Middle Neolithic societies on Gotland and where swine and their tusks likewise assume a prominent position.

Key words: Boar tusks, Pitted ware culture, Ajvide, Gotland, domestication

Innehåll

Författarens tack	5
Inledning	6
Problemställning	6
Syfte	7
Frågeställningar	7
Material och metod	8
Definitioner.....	8
Arkeologiska metoder.....	8
Osteologiska metoder.....	9
Brandts och Wagenknechts metoder för åldersbedömning.....	10
Åldersbedömning av betar från galt	10
Åldersbedömning av betar från so	11
Biegers metoder för åldersbedömning	12
Kritik av metod	13
Avgränsning	14
Den groppkeramiska kulturen och Ajvide	15
Svin	16
Allmänt.....	16
Domesticeringsfrågan	17
Domesticerade svin i Skandinavien.....	17
De gotländska svinen.....	19
Indikationer för domesticering.....	19
Indikationer mot domesticering	20
Eventuella mellanstadier	22
Insulär isolering	23
Isotopanalyser	25

Åldersvariation	26
Svinbetar som verktyg och smycken	27
Resultat av den osteologiska analysen av svinbetarna från Ajvide	30
Sammanställning.....	47
Tolkning av resultat.....	48
Etnoarkeologi.....	51
Svinen på Papua Nya Guinea.....	52
Svinbetar på Vanuatu.....	54
Att jämföra Ajvide med Papua Nya Guinea och Vanuatu.....	55
Diskussion.....	56
Sammanfattning.....	60
Avslutning.....	61
Referenser.....	61

Författarens tack

Jag vill tacka mina tre handledare Paul Wallin, Magdalena Fraser och Sabine Sten för deras stora hjälpsamhet och uppmuntran under mitt arbete med denna uppsats. Jag tackar Magdalena Fraser för att hon ägnade fyra timmar åt att ta fram mitt material ur det övriga gravmaterialet samt för all praktisk hjälp med bilder och mycket mer. Jag tackar Sabine Sten för stor hjälp vid bestämning av svårbedömda betar. Jag tackar Paul Wallin för värdefulla synpunkter och förslag under arbetets gång. Jag vill även tacka mina handledare för utlån av och förslag på litteratur. Tack till Johan Norderäng och Margareta Kristiansson för utlämning av information som inte fanns tillgänglig i skrift samt annan praktisk hjälp. Tack också till Christoph Kilger för hjälp med översättning av svåra tyska ord. Tack till alla andra på Avdelningen för arkeologi och osteologi som på olika sätt bistått mig i mitt arbete.

Inledning

I anslutning till den mellanneolitiska boplatsen Ajvide i Eksta socken, Gotland finns ett stort gravfält. Fynden i dessa gravar utgör ett viktigt medel för att kunna tolka hur människorna som levde där mellan 3200-2300 f. Kr. uppfattade sin omvärld, sitt samhälle och varandra. Det finns olika typer av gravgåvor på Ajvide och lämningar från djur och deras tänder är vanligt förekommande. Denna uppsats fokuserar på en särskild kategori av gravgåvor, nämligen svinbetar. Genom sin storlek och form skiljer sig galtens betar från övriga tänder från såväl svin som andra djur. Jag ska genomföra en praktisk analys av alla de svinbetar som hittats i de hitintills utgrävda gravarna på Ajvide för att med ledning av olika parametrar för svinbetarna och vilken typ av gravar de återfunnits i skapa en överblick av hur svinbetar behandlats som gravföremål. Det framgår tydligt att människorna på Ajvide tillmätte svinbetar en särskild betydelse och detsamma kan även spåras i gravmaterial från andra mellanneolitiska samhällen på Gotland. Intressant är att vissa nutida samhällen också tillskriver svinbetar en stor betydelse och därför ska jag göra jämförelser mellan Ajvide och dessa samhällen i syfte att tolka betarnas innebörd.

Ett omdebatterat ämne beträffande mellanneolitiska svin på Gotland är huruvida de var domesticerade eller ej. Då denna fråga är en viktig del i tolkningen av svinbetarna på Ajvide ska jag även undersöka olika teorier i domesticeringsfrågan.

Ett säkert svar på dessa frågor är kanske inte möjligt att nå, men förhoppningsvis kan denna uppsats bidra med användbara tolkningar för att belysa svin och deras betar på Ajvide.

Problemställning

Min problemställning innefattar svinbetarna på Ajvide och deras symboliska innebörd i egenskap av gravgåva. Jag belyser även svinbetarnas betydelse i ett större perspektiv genom att undersöka vilka indikationer och kontraindikationer som finns för huruvida svinen vars betar hittats på Ajvide har varit domesticerade eller ej. Jag kommer även att försöka tolka svinbetarnas betydelse genom att dra etnoarkeologiska paralleller med nutida kulturer där svinbetar tillmäts en symbolisk innebörd.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att försöka få en inblick i vad svinbetar betydde för människorna på Ajvide. Detta sker genom att studera vilka individer som fått svinbetar som gravgåva, huruvida olika individer erhållit olika typer av betar som gravgåva samt hur dessa placerats i gravarna. Som hjälp för tolkningen ska jag även försöka dra paralleller med nutida samhällen där svinbetar innehar en kulturell funktion.

Frågeställningar

Vad hade svinbetarna för betydelse på Ajvide?

Vilka individer fick svinbetar som gravgåva?

Har olika grupper av individer erhållit olika typer av betar?

Vad säger etnoarkeologiska studier om svinbetarnas betydelse i nutida samhällen och hur kan detta tillämpas på Ajvide?

Vilka teorier finns kring huruvida svinen på Ajvide varit domesticerade eller inte?

Kan svinbetarna från Ajvide ge någon indikation om huruvida svinen varit domesticerade eller ej?

Material och metod

Materialet utgörs av svinbetar ur gravar från den gropkeramiska boplatsen på Ajvide i Eksta socken på Gotland. Jag ska utföra en osteologisk bedömning av svinbetarna med avseende på kön samt tillämpa fem olika metoder för åldersbedömning på de betar där detta är görligt. Jag ska även bestämma vänster/höger sida. Vidare ska jag undersöka vilka slags gravar de olika kategorierna av svinbetar återfunnits i samt hur betarna placerats i graven. Min förhoppning är att därigenom finna ett mönster. Jag kommer även att försöka tolka svinbetarnas betydelse genom att dra etnoarkeologiska paralleller till nutida samhällen där svinbetar har en symbolisk betydelse, som exempelvis på Papua Nya Guinea och Vanuatu.

Definitioner

Med "bete" avses en hörntand, canin, i överkäke, *maxilla* eller underkäke, *mandibula*. Betar i överkäken benämns "maxillacanin" och betar i underkäken "mandibulacanin". Höger, *dexter*, förkortas "dx" och vänster, *sinister* förkortas "sin".

Arkeologiska metoder

Jag ska med hjälp av kvantitativa och kvalitativa analyser bedöma betarna i materialet. Jag ska studera hur olika kategorier av betar är fördelade bland gravarna med avseende på de gravlagda individernas kön och ålder samt hur dessa gravar är placerade på gravfältet i förhållande till varandra. I syfte att

tolka betarnas möjliga innebörd för folket på Ajvide under mellanneolitikum ska jag tillämpa etnoarkeologiska jämförelser med nutida samhällen på Vanuatu och Papua Nya Guinea. Jag ska även diskutera domesticeringsproblematiken då människornas syn på svin och betar troligen varit styrd av huruvida svinen varit vilda eller tama.

Osteologiska metoder

De osteologiska metoder vilka jag tillämpat i bedömningen av materialet i den praktiska studien erfordrar en särskild förklaring vilken ges här.

För könsbedömning samt bedömning av huruvida betarna kommer från *maxilla* eller *mandibula* har jag utgått från referensmaterial i osteologilaboratoriet vid Högskolan på Gotland. Skillnaderna är tydligt urskiljbara mellan hane och hona och så även mellan caniner i *maxilla* respektive *mandibula*, särskilt då betarna är intakta.

För åldersbedömningen har jag använt fyra olika metoder för bedömning av betar från galt. Den första är utformad av E. Brandt och finns beskriven i *Altersbestimmung des erlegten Wildes* (Wagenknecht 1977) samt i *Zur Altersbeurteilung beim Wildschwein (Sus scrofa, Linné, 1758) mit Hilfe von Merkmalen an den Zähnen unter besonderer Berücksichtigung der Canini* (Wittmann 2004). De tre övriga metoderna är utarbetade av W. Bieger och beskrivs i *Handbuch der deutschen Jagd* (Bieger 1941).

Metoderna är endast tillämpbara på mandibulacaniner, varför jag inte har kunnat åldersbestämma de maxillacaniner som ingår i materialet. Wagenknecht tillhandahåller även en metod för åldersbedömning av mandibulacaniner från so. Det är dock oklart om även denna metod utarbetats av Brandt, alternativt av Wagenknecht. Bieger tillhandahåller ingen metod för åldersbedömning av sor.

För att åldersbestämma en bette krävs att den är i det närmaste intakt. Eftersom de flesta av betarna från Ajvide inte är intakta har jag bara kunnat åldersbedöma ett fåtal.

Brandts och Wagenknechts metoder för åldersbedömning

För att åldersbestämma mandibulacaner från galt mätes omkretsen runt roten samt omkretsen vid tuggytans början, alltså i den yttre änden av beten. Rotmättet divideras med mättet vid tuggytans början. Kvotens värde sjunker i takt med djurets ålder (Wagenknecht 1977:98). Enligt min bedömning innebär detta att galtbeten blir alltmer jämntjock för varje år som går, eftersom tuggytans proximala omkrets tycks växa i förhållande till rotomkretsen. Att betens omkrets är som störst tidigt i livet tycks dock gälla för sor. Hos unga sor är betens omkrets som störst vid roten, hos de lite äldre djuren är omfånget som störst i tandens mitt och hos de äldsta honorna är beten som tjockast vid tuggytans början (Wagenknecht 1977:99f). Wagenknecht tillhandahåller emellertid ingen exakt formel för åldersbestämningen av mandibulacaner från so.

Hos hanarna är roten till såväl maxillacaner som mandibulacaner öppen hela livet, vilket medför en potentiell ständig tillväxt. Denna tillväxt hindras emellertid av motsvarande canin i *maxilla/mandibula*. Så är emellertid inte fallet med honornas betar, vars rotöppning minskar i omkrets ju äldre djuret blir, vilket erbjuder ytterligare en parameter för åldersbestämning av betar från so. Följaktligen har betarna från äldre sor en närmast obefintlig rotöppning (Wagenknecht 1977:99).

Åldersbedömning av betar från galt

I de fall då en mandibulacanin från galt har varit hel i blott den ena av ändarna och därför kunnat erbjuda endast ett mått, har jag ändå gjort en

ungefärlig uppskattning genom att jämföra detta mått med måtten hos intakta betar. Dessa fall har jag också särskilt omnämnt i resultatbeskrivningen.

Wagenknecht (1977:98) och Wittemann (2004:18) har återgivit Brandts metod för åldersbestämning av galtbetar med något olika värden. Jag har valt att utgå från Wagenknechts version.

Figur 1 visar sambandet mellan åldrar och kvotvärden enligt formeln rotmått/tuggytans mått.

Ålder (år)	Kvot (cm)
ca 1	ca 1,80
2 – 4	1,50 – 1,21
5 – 7	1,20 – 1,05
≥8	1,04 – 1,00

Fig. 1. Sambandet mellan åldrar och kvotvärden. (Efter Wagenknecht 1977:98.)

Åldersbedömning av betar från so

Eftersom Wagenknecht inte anger någon källa till den här återgivna redogörelsen för åldersbedömning av mandibulacaniner från so är det oklart om följande metod är utarbetad av Brandt eller Wagenknecht (Fig. 2).

Ålder (år)	Morfologi
1	Vid rotöppning; omkretsen som störst närmast denna
2	Minskad rotöppning; omkretsen som störst i betens mitt
3 – 4	Mycket snäv rotöppning; omkretsen som störst nära tuggytans början

Fig. 2. Åldersbedömning av betar från so. (Efter Wagenknecht 1977:100.)

Biegers metoder för åldersbedömning

Biegers första metod går ut på att mäta tuggytans längd på mandibulacaniner från galt, vilken ökar ju äldre svinet blir (Fig. 3).

Ålder (år)	Tuggytans längd (cm)
2 – 3	2,7 – 3,5
3 – 4	3,5 – 4,0
4 – 5	4,0 – 5,0
5 – 6	5,0 – 5,8
6 – 7	5,8 – 6,5
>7	>6,5

Fig. 3. Åldersbedömning medelst tuggytans längd. (Efter Bieger 1941:403.)

Biegers andra metod går ut på att mäta rotomfånget på mandibulacaniner från galt (Fig. 4).

Ålder (år)	Rotomfång (cm)
2 – 3	5,0 – 5,2
3 – 4	5,2 – 5,4
4 – 5	5,4 – 5,6
5 – 6	5,6 – 5,8
6 – 7	5,8 – 6,0
>7	>6,0

Fig. 4. Åldersbedömning medelst rotomfång. (Efter Bieger 1941:403.)

Biegers tredje metod går ut på att mäta omfånget på mandibulacaniner från galt vid tuggytans början (Fig. 5).

Ålder (år)	Tuggytans omfång (cm)
2 – 3	3,4 – 3,8
3 – 4	3,8 – 4,4
4 – 5	4,4 – 5,0
5 – 6	5,0 – 5,5
6 – 7	5,5 – 6,0
>7	>6,0

Fig. 5. Åldersbedömning medelst tuggytans omfång. (Efter Bieger 1941:403.)

Biegers andra och tredje metod skulle följaktligen kunna kombineras för att ge upphov till en ny variant av Brandts metod med fastställda mätvärden. Detta skulle kunna vara intressant för framtida forskning.

Kritik av metod

Wagenknechts, eventuellt även Brandts, metod för åldersbedömning av betar från sor är till sin natur godtycklig och därmed svår att tillämpa. I materialet förekommer dessutom mandibulacaniner från so vilka inte passar in i åldersklassificeringen då dessa haft minimal rotöppning utan att omkretsen varit som störst vid tuggytans början.

Vid bedömningen av galtbetar medelst Brandts respektive Biegers metoder visade alla metoder på liknande åldersvärden förutom i ett fall (se Grav 1 i kapitlet *Resultat av den osteologiska analysen av svinbetarna från Ajvide*).

Att ha tillgång till förstahandskällor är alltid önskvärt. Emedan det av praktiska orsaker inte varit möjligt att ta del av Brandts metod i originalutförande bör denna återgivning behandlas med visst förbehåll. Detta i synnerhet som Wagenknecht och Wittemann presenterar något skilda versioner av den brandtska metoden.

Wittemann återger för övrigt även Biegers första metod, dock med felaktiga värden (Wittemann 2004:17).

Förstahandskälla för Brandts metod: Brandt, E. 1961. *Der Wert der Keilerwaffen als Altersweiser*, Beiträge zur Jagd- und Wildforschung I, Tagungsberichte nr. 37 der DAL, Berlin 53-77 och Brandt, E. 1965. *Zur Altersbestimmung beim Schwarzwild*, Unsere Jagd H. 3 15, s. 69-71.

Avgränsning

Jag har begränsat mig till att belysa enbart svinbetar, det vill säga svinens hörntänder i över- och underkäke. Därmed diskuterar jag inte förekomsten av vare sig övriga tänder eller svinkäkar i gravarna på Ajvide. Detta eftersom ett vidare perspektiv skulle göra arbetet alltför omfattande samt flytta fokus från just svinbetar.

Jag har inte medtagit äldre uppfattningar kring domesticeringsfrågan som historiskt varit betydelsefulla för att sedan motbevisats (Lindqvist & Possnert 1997:64f). Jag har även uteslutit fynd utan datering samt fynd med osäker datering ur diskussionen (Ekman 1974:216). Jag diskuterar inte heller metoder som inte visar något tydligt resultat i domesticeringsfrågan, såsom exempelvis mätning av emaljhypoplasier hos vilda respektive tama svin (Rowley-Conwy & Dobney 1997:149ff). Jag har även uteslutit fynd som endast omnämns i skrift med som inte fysiskt återfunnits (Lindqvist & Possnert 1997:65).

Jag har valt att fokusera på Ajvide och har endast i vissa fall tagit med andra gotländska gropkeramiska boplatser som jämförelse. Detta för att möjliggöra en fördjupning inom svin och betar på just Ajvide. I kapitlet om domesticeringsfrågan gör jag dock av nödvändighet jämförelser med framförallt danskt material.

Beträffande etnoarkeologiska jämförelser diskuterar jag svinbetars funktion och symbolik enbart på Papua Nya Guinea och Vanuatu eftersom jag inte har kännedom om några andra jämförbara områden. Detta utesluter givetvis inte en möjlig förekomst av fler kulturer där svin och svinbetar innehar en särskild betydelse.

Den gropkeramiska kulturen och Ajvide

Jordbruket uppträdde i Skandinavien under tidigneolitikum, ca 3900-3700 f. Kr. Denna första jordbrukskultur benämns trattbägarkulturen efter den trattlika formen på keramiken. Under mellanneolitikum avstannade emellertid jordbruket helt i vissa områden i Skandinavien, däribland på Gotland, i samband med den gropkeramiska kulturens intåg från nordväst. Samtidigt levde jordbruket och trattbägarkulturen kvar i södra Sverige och i Danmark. Den gropkeramiska kulturen varade ca 3200-2300 f. Kr. och

kännetecknas av dekoren på keramiken vilken utgörs av gropar (Amér 1993:5). I dessa områden återgick människorna till att livnära sig på jakt, fiske och växtinsamling.

Stenåldersboplatsen Ajvide ligger i Eksta socken på Gotlands västkust. Idag är området beläget ca två km från havet, men under neolitikum då havsnivån var högre låg boplatsen alldeles intill kusten. På Ajvide finns en yngre och en äldre boplats. Den äldre härstammar förmodligen från senmesolitikum. Under detta tidiga stadium var Ajvide troligen en säsongsboplats. Det yngre boplatsområdet har daterats till ca 3000 f. Kr. och den gropperamiska kulturepoken. Boplatsen anses ha haft karaktären av en permanent boplats, men indikationer finns för att den kan ha härstammat från en säsongsboplats från sent tidigneolitikum, ca 3500-3200 f. Kr. (Wallin, muntl.). Gravfältet där svinbetarna i studien hittats utgör en del av den yngre gropperamiska boplatsen (Burenhult 1986:54).

Svin

Allmänt

Vildsvin är allätare och äter såväl växter och rötter, avfall, insekter och kadaver. Galtarna kan väga 100-200 kg medan sor väger mellan 40-85 kg (Amér 1993:12). Vildsvin har inget revirtänkande utan strövar fritt omkring och är som mest aktiva nattetid. Sor och kulingar bildar flockar medan galtarna håller sig för sig själva. Vildsvinssor kan få mellan fyra till tolv kulingar per kull och förvarar dessa aggressivt (During 1986:125). Svinet är ett både socialt och kommunikativt djur, något som underlättar dess domesticering (During 1986:125). Svin har lätt för att acceptera en människa som ledare av flocken och att lära sig att komma när man kallar på dem. Eftersom svin äter avfall och rester söker de sig naturligt till

människors boplatser, något som troligen har föranlett en domesticering (Amér 1993:12f; During 1986:125).

Svin behöver inte släppas på bete och kan inte heller drivas några längre sträckor. De klarar sig vanligen på avfall och rester från mänskliga boplatser vilket gör att de samtidigt håller rent kring dessa (Grigson 2007:99f). Svin förökar sig snabbare än annan boskap såsom exempelvis kor och får. Eftersom vildsvin, och även tamsvin, får så pass många ungar vid varje kull kan en stor del av populationen slaktas vid ett visst tillfälle utan att flockens överlevnad äventyras (Rowley-Conwy & Dobney 2007:135f). Detta skapar möjlighet för omfattande slakt vid enskilda tillfällen, vilket sker på Nya Guinea och Vanuatu (Grigson 2007:99f; se kapitlet *Etnoarkeologi*).

Domesticeringsfrågan

Det latinska namnet för vildsvin är *Sus scrofa*, tamsvin benämns *Sus scrofa domesticus* (Rowley-Conwy & Dobney 2007:131; Amér 1993:14). En viktig fråga är huruvida de första gotländska svinen varit domesticerade eller vilda, eller möjligen något mellanting. Om man utgår från att svinen varit domesticerade är det även intressant att försöka ta reda på huruvida de domesticerats på plats eller importerats som tamsvin. Många forskare har diskuterat detta och fört fram olika fakta som tyder på det ena eller andra förhållandet. Jag ska här presentera de vanligaste teorierna och deras företrädare samt ge mina egna synpunkter kring dessa teorier.

Domesticerade svin i Skandinavien

I Asien fanns domesticerade svin vilka levde samtidigt som vildsvinen i det mesolitiska Skandinavien (Rowley-Conwy & Dobney 2007:140f). Mesolitiska svin i Skandinavien var emellertid sannolikt ej domesticerade (Rowley-Conwy & Dobney 2007:131). En import av domesticerade svin från Asien via Europa

och vidare till Skandinavien under tidigneolitikum verkar därför troligt. Något som istället talar för en lokal skandinavisk domesticering är att de danska domesticerade svinen från neolitikum ligger storleksmässigt mycket närmare bronsålderssvinen jämfört med de mesolitiska danska vildsvinen. Det faktum att svinen knappt minskade i storlek under tiden från mellanneolitikum fram till bronsålder, en period på 2000 år, anser Rowley-Conwy & Dobney stöder hypotesen om att svinen importerats (2007:141).

DNA-studier av svin har visat att de moderna europeiska tamsvinen är släkt med europeiska vildsvin och inte med vildsvin från Mellanöstern. Eftersom vildsvin till sin natur inte migrerar i någon större utsträckning, tyder detta på att svin domesticerats i Centraleuropa, men domesticering i Skandinavien behöver inte för den skull uteslutas (Rowley-Conwy & Dobney 2007:141f).

Domesticering associeras genomgående med storleksminskning (Amér 1993:14). Jag anser att man bör ha i åtanke att det är svårt att uttala sig om hur aveln såg ut under neolitikum. Därför behöver inte domesticering nödvändigtvis alltid medföra storleksminskning; stora djur var kanske tvärtom eftersträvansvärt vilket medförde att aveln inriktades mot detta. Med största sannolikhet var aveln under forntiden emellertid inte lika kontrollerad som modern avel. Ett exempel på att domesticering inte nödvändigtvis leder till minskad storlek utgörs av det faktum att vikten av ett tamsvins kropp efter slakt, ca 75 kg, motsvarar slaktvikten för mesolitiska svin. Slaktvikt för neolitiska svin var däremot något lägre, ca 53-75 kg (During 1986:122). Mesolitiska vildsvin i Skandinavien kan ha vägt ca 130-140 kg före slakt (Magnell 2006:124) medan moderna tamsvin väger ca 100 kg. Det är intressant att slaktvikten ändå blir densamma. Jag antar att orsaken till detta kan vara olika sammansättningar i muskelmassa visavi fett hos vildsvin och tamsvin samt olika slaktmetoder för moderna tamsvin respektive mesolitiska vildsvin. Nutida vildsvin väger för övrigt 150-200 kg.

En möjlig förklaring till den storleksminskning som de skandinaviska svinen genomgick under neolitikum kan vara övergången till ett kallare klimat (Amér 1993:14). Rowley-Conwy (2003:108) påstår dock att djur minskar i storlek ju varmare klimatet blir. Han nämner förvisso vildsvin men samma princip borde rimligen gälla även tamsvin. Detta är en fråga som uppenbarligen borde utforskas vidare.

De gotländska svinen

Indikationer för domesticering

Eftersom Gotland är en ö måste de vildsvin som förekom på Ajvide och vars betar är föremål för nedanstående studie ha förts till Gotland av människor. Hitintills har inga fynd av svin från mesolitikum hittats på Gotland (Rowley-Conwy & Dobney 2007:131; Lindqvist 1997:64). Svinen måste därför ha förts till Gotland av människor under tidigneolitikum. Frågan är om dessa första svin på Gotland varit domesticerade eller ej. Lindqvist & Possnert anser att det faktum att svinen skeppats över havet förutsätter att de var domesticerade (1997:52f). Vidare antar de att svinen måste ha förts dit från den svenska sydostkusten eftersom de varit så stora, dock utan att vidare motivera detta påstående. Möjligen tänker sig författarna att stora svin var särskilt besvärliga att hantera och därför lämpligen borde ha skeppats så kort sträcka som möjligt. Det är emellertid sannolikt att de första svinen på Gotland skeppats över från det svenska fastlandet.

Nästan alla svinben från tidigneolitikum på Gotland kommer från unga individer, vilket gör det svårt att jämföra dessa med ben från mesolitiska svin och domesticerade neolitiska svin i Skandinavien (Lindqvist & Possnert 1997:65). Även svinben från den gropkeramiska kulturen kommer företrädesvis från unga svin. Lindqvist & Possnert anser att denna övervikt

av ungdjur i benmaterialet är ett tecken på att svinen utgjort en domesticerad population.

Indikationer mot domesticering

En annan möjlighet är att svinen varit vilda när de fördes till Gotland. Forsling av vilda djur i båt har förekommit i andra sammanhang. De första svin som anlände till Irland var vildsvin som fördes dit under mesolitikum i syfte att skapa en jaktbar population (Rowley-Conwy & Dobney 2007:144). Vild kronhjort och dovhjort transporterades till Sardinien respektive Kreta och Cypern under neolitikum (Rowley-Conwy & Storå 1997:121). Jag kan tänka mig att hjortar möjligen kan vara lättare att fånga in och få att gå ombord på en båt än vildsvin. Men om svin å andra sidan till sin natur har lätt att vänja sig vid människor kanske det tvärtom skulle vara lättare att skeppa vildsvin (Amér 1993:12f). En annan möjlighet är att det var kultingar som skeppades över vilka troligtvis var lättare att hantera.

Lindqvist & Possnerts argument att en övervikt av ben från unga djur tyder på domesticering (1997:65) anser Ekman lika gärna kan tyda på svårigheterna med att fälla vilda vuxna djur och att det därmed skulle vara lättare att fälla unga djur. Detta motsägs emellertid av During, som anser att ungdjur är svårare att infånga då de vaktas och aggressivt försvaras av son (During 1986:125).

Man har hittat svinkäkar på den mellan-neolitiska Gullrumsboplatsen i Näs socken på Gotland. Dessa käkar är kortare jämfört med skånska torvmossefynd av svinkäkar (Ekman 1974:216) vilket har tolkats som ett tecken på att Gullrumssvinen varit domesticerade. De skånska svinen är emellertid inte daterade. Det visade sig dock att de skånska svinens tredje molar var lika stor som hos de mesolitiska danska svinen, men större än hos svinen från den neolitiska boplatsen på Alvastra.

En av svinkäkarna ur det neolitiska materialet från den fastländska Alvastraboplatsen uppvisar tydliga domesticeringstecken och skiljer ut sig från det övriga materialet. Denna käke är också betydligt mindre än de käkar som hittats på Ire, en annan gropkeramisk boplats på Gotland. Svinen på Bundsø i Danmark, vilka anses vara tama, (During 1986:125; Rowley-Conwy & Dobney 2007:143) var emellertid mindre än de samtida Alvastrasvinen, med undantag av det avvikande exemplaret. De gotländska svinen är i ungefär samma storlek som Alvastrasvinen. Förekomsten av denna avvikande käke, vilken har samma mått som de samtida danska tamsvinen på Bundsø, tolkar Ekman som ett tecken på att såväl de övriga Alvastrasvinen och de gotländska svinen varit vilda. During anser å andra sidan att det kan ha funnits såväl vilda som domesticerade svin på Alvastra (During 1986:124f).

När storleksvariationen är låg inom en population indikerar detta att det rör sig om en singelpopulation där alla djur är antingen tama eller vilda (Rowley-Conwy 2003:109f). När regelbundna korsningar förekommer mellan vilda och tama djur, vilket sker på Papua Nya Guinea, medför även detta en singelpopulation eftersom variationskoefficienten förblir låg förutsatt att korsningar sker regelbundet. Rowley-Conwy anser vidare att populationen på Nya Guinea bör klassas som en tamdjurspopulation. Förekomsten av två olika populationer kännetecknas av en hög variationskoefficient i materialet, vilket antyder förekomsten av en vild respektive en tam population, där korsningar mellan vilda och tama djur är starkt begränsade.

Vildsvin kan vara ett supplement till slakt av tamsvin. Möjligen kan detta förklara den höga åldern hos en del av betarna från Ajvide. Men i så fall skulle ju inte svinpopulationen på Ajvide ha varit en singelpopulation, vilket Rowley-Conwy anser (Rowley-Conwy 2003:111). Det är mig okänt huruvida Rowley-Conwy tagit med svinbetarna i sin beräkning. Det är dock troligt att korsningar mellan en förmodat domesticerad svinpopulation på Ajvide och en vildsvinspopulation skulle vara svåra att förhindra.

Eventuella mellanstadier

Enligt vissa forskare finns det även mellanstadier mellan domesticerade och vilda svin. I dagens Sardinien förekommer uppfödning av vildsvin, vilket dock kräver att svinen är inhägnade (Albarella *et al.* 2007:299). På Korsika finns hjordar av tamsvin som rör sig fritt och har mycket liten kontakt med svinaherden. Dessa tamsvin betar sig i det närmaste som vildsvin och korsningar med vildsvin förekommer också. En annan variant av svinskötsel där svinen kan ses som halvtama är att föra dem på bete i ollonskog. Enligt Rowley-Conwy skall sådana svin emellertid inte klassas såsom vilda, då det hela kontrolleras av svinaherden (Rowley-Conwy 2003:108f).

En teori kring de gotländska svinens domesticeringsgrad är den om domesticering med betydande vildsvinsanlag. Lindqvist & Possnert (1997:65) anser att det faktum att svinen på Gotland och även på det svenska fastlandet var större än samtida vildsvin i östra Baltikum tyder på att de gotländska svinen varit primitivt domesticerade, men troligen tidigare korsade med vildsvin på fastlandet. De nämner även möjligheten till att de gotländska svinen skulle vara avkomma av vildsvin och förvildade tamsvin, dock utan att förklara detta vidare. Troligtvis syftar de på de förvildade tamsvin som skulle ha funnits på det svenska fastlandet tillsammans med vildsvinen. Enligt min kännedom finns inga belägg för förekomsten av sådana förvildade tamsvin, men det är naturligtvis ingen omöjlighet. Hur denna återgång till vildhet skulle ha påverkat de gotländska svinens beskaffenhet är en annan fråga. Dessa eventuella förvildade svin kan ju knappast ha varit förvildade länge eftersom de nyss måste ha blivit domesticerade.

Förvildande av domesticerade svin leder inte nödvändigtvis till en snabb övergång till vilt utseende, enligt jämförelser med en australiensisk population av tamsvin som varit förvildad sedan 150 år tillbaka. Detta tyder

på att de gotländska svinen troligen inte varit förvildade tamsvin (Rowley-Conwy & Dobney 2007:147f).

Att definiera vad som är vilt respektive tamt är uppenbarligen en komplex fråga. Burenhult å sin sida ställer frågan om huruvida en infångad vildsvinskulning är att betrakta som domesticerad eller ej (Burenhult 1986:212).

Insulär isolering

Djurpopulationer på öar är ofta storleksmässigt mindre än populationer på fastlandet. En sådan storleksminskning sker på öar under en viss storlek. Eftersom effekter av insulär isolation i form av minskad storlek hos djur förekommer på öar större än Gotland borde en insulär storleksförminskning ha ägt rum även här (Albarella *et al.* 2007:287). Ekman (1974:216) konstaterar emellertid att en sådan storleksförminskning hos svinen inte har ägt rum på Gotland. Detta eftersom de mellan-neolitiska gotländska svinen ligger storleksmässigt nära de förmodat vilda Alvastrasvinen på fastlandet.

Enligt L. Jonsson (citerad i Rowley-Conwy & Dobney 2007:145) skulle denna avsaknad av insulär storleksförminskning kunna förklaras med att de gotländska svinen härstammade från tamsvin som på fastlandet korsats med vildsvin. Detta skulle även förklara de enligt Jonsson domesticerade Alvastrasvinens storlek. Dock var de gotländska svinen från Gullrum mindre än Alvastrasvinen, så möjligtvis har en viss förminskning ändå skett. Gullrumssvinen är emellertid inte säkert daterade (Ekman 1974:216).

Eftersom de gotländska svinen, vilda eller domesticerade, inte hade möjlighet att korsa sig med fastländska vildsvin sedan de anlät till Gotland tycks det mig vara logiskt om de minskat något i storlek.

Ekman påpekar vidare att det skedde en allmän storleksförminskning av det europeiska vildsvinet under Holocen (Ekman 1974:216). Det är ju mycket svårt att skilja en sådan allmän postglacial storleksförminskning från en förminskning till följd av insulär isolering och eventuell domesticering. Enligt Ekman är svinen från den mellan-neolitiska Ireboplatsen lika stora som Alvastrasvinen, medan de är större än de mellan-neolitiska danska svinen från Bundsø (citerad i Lindqvist 1997:64; Rowley-Conwy & Storå 1997:121).

Detta påstående överensstämmer med tandmätningar av de gotländska mellan-neolitiska svinen och de domesticerade danska mellan-neolitiska svinen. De gotländska svinen befanns vara betydligt större än de domesticerade danska mellan-neolitiska svinen; nära i storlek med de danska mesolitiska vildsvinen. Detta faktum motsäger ju att de gotländska svinen varit domesticerade. Den insulära isolationen skulle mycket väl kunna förklara de gotländska förmodat vilda svinens något mindre storlek jämfört med de danska. Förhållandet mellan de mindre tandmått hos de gotländska svinen och de något större hos de danska är jämförbart med hur olika mått förändrats mellan mesolitiska vildsvinspopulationer på de olika danska öarna. Under mellanmesolitikum steg havsnivån så att Stora och Lilla Bält bildades, vilket gav upphov till Själland, Fyn och Jylland. Detta medförde att svinpopulationerna delvis isolerades från varandra (Rowley-Conwy & Dobney 2007:134ff; 146f).

De gotländska svinens mindre storlek jämfört med de mesolitiska danska vildsvinen kan därmed förklaras med den allmänna holocena storleksminskningen, möjligen i kombination med den minskning som eventuellt skett som en följd av den insulära isoleringen (Rowley-Conwy & Dobney 2007:146). Det är dock intressant att de gotländska mellan-neolitiska svinen trots detta enligt tandmätningar faktiskt tycks ha varit större än de mellan-neolitiska danska.

För Gotlands del vet man emellertid inte hur lång tid svin funnits på ön och kan därför inte beräkna hastigheten av en presumtiv insulär storleksförminskning. Således finns det inga gotländska data att jämföra med data från den danska insulära förminskningen, enligt Rowley-Conwy & Dobney (2007:146). Jag antog att man var ganska säker på att de första svinen anlände under tidigneolitikum och att de äldsta fynden därmed härrör från dessa. Rowley-Conwy & Dobney nämner mellanneolitiska svin, så de äldsta fynden kanske inte var möjliga att mäta på samma sätt. Kanske av den orsaken att de tidigneolitiska lämningarna kommer från mycket unga svin (Lindqvist & Possnert 1997:65). Det är ju för övrigt anmärkningsvärt om det är så att det föreligger en skillnad i slaktålder mellan tidigneolitiska och mellanneolitiska svin.

Isotopanalyser

Om svinen hade varit domesticerade så borde de ha livnärt sig på matrester och avfall från människorna (During 1986:125). Intag av marin föda kan spåras genom isotopanalyser som visar på reservoareffekten av ^{13}C i havslevande organismer (Lindqvist & Possnert 1997:53). Eftersom människorna levde av säl och fisk skulle detta kunna spåras i ben av domesticerade djur om dessa ätit rester av samma mat. Detta har bekräftats genom analyser av ben från hundar (Lindqvist & Possnert 1997:62). Isotopanalyser som gjorts av svin från Ajvide samt Västerbjers och Ire uppvisar däremot mycket låga halter av ^{13}C vilket tyder på att svinen inte ätit människornas matrester av säl och fisk; ett starkt argument för att de mellanneolitiska svinen på Gotland inte varit domesticerade (Lindqvist 1997:96). Något som motsäger detta är emellertid den boplat jämförelse Lindqvist gjort av skelettmaterial från gotländska mellanneolitiska svin och skånska mesolitiska vildsvin samt neolitiska kor och får (Lindqvist 1997:96). Svinen tycks liksom kor och får ha slaktats på boplatserna till skillnad från vildsvinen som slaktats på den plats där de fällts, eftersom fler skelettdelar av svin finns representerade på de gotländska boplatserna jämfört med

skelett från svin på mesolitiska boplatser. Man kan ju annars tänka sig att det fanns en skillnad i hur man bar sig åt vid slakten på Gotland jämfört med Skåne. Det kan även ha varit så att svinen på Gotland levde närmare människorna jämfört med de mesolitiska svinen i Skåne, dock uppenbarligen inte tillräckligt nära för att ha konsumerat matrester med marint ursprung. Eftersom Ajvide troligen var en åretruntboplats under den gropkeramiska kulturepoken, hade svinen nog inte fått tillräckligt med mat på en sådan boplats, varför de borde ha varit vilda.

Åldersvariation

Det faktum att ett stort antal svinkäkar hittats i vissa gropkeramiska gravar kan tyda på att svin måste ha funnit nära till hands och därmed varit domesticerade (Rowley-Conwy & Storå 1997:124). Andra menar att käkarna har sparats under en längre tid, kanske som ett slags jakttroféer, för att senare läggas ned som gravgåvor i särskilda individers gravar. Att käkarna betraktades som troféer eller föremål med viss status styrks av det faktum att mörgen från underkäken har extraherats ur ett hål längs med käkbenet för att undgå att bryta sönder käken (Magnell 2006:87f; Ekman 1974:215). I grav nr 60 på Ajvide, en barngrav, hittades trettio svinkäkar. Att på kort tid jaga så många svin i syfte att nedlägga käkarna i en grav anses vara osannolikt. Men hur kan man veta hur pass skickliga jägare det fanns under neolitikum? Om alla män gav sig ut för att fälla ett svin vore det nog inte omöjligt att fälla trettio svin. Det är också möjligt att begravningen sköts upp om det ansågs tillräckligt viktigt att först samla ihop ett visst antal svinkäkar. Det är ingen omöjlighet att det funnits "dödshus" på Ajvide liknande dem som funnits på Tahiti (Wallin & Solsvik 2006:53ff) där kroppen placerats en tid innan begravningen. Något som skulle kunna styrka detta antagande är de stolphål som hittats på Ajvide.

Rowley-Conwy, Dobney och Storå (Rowley-Conwy & Dobney 2007:151ff; Rowley-Conwy & Storå 1997:118ff) anför en metod för att åldersbestämma

svin vilken baseras på antagandet att de mellan-neolitiska svinen liksom dagens svin fick sina ungar i början av april. Eftersom de trettio svinkäkarna är från svin i olika åldrar kunde de följaktligen inte ha fällts under samma tid eftersom endast svin i vissa åldrar existerade under ett och samma tillfälle, förutsatt att alla svin föddes ungefär samma tid. Denna teori i kombination med antagandet om att det inte skulle ha gått att fälla så många svin på bara ett par dagar gör att Rowley-Conwy & Dobney drar slutsatsen att svinen fällts under olika tider på året och att käkarna samlats in och sparats en längre tid innan de nedlades som gravgåvor. Jag anser att man bör vara försiktig med att dra förhastade slutsatser med tanke på att levnadsförhållanden under mellan-neolitikum kan ha varit mycket annorlunda.

Teorin om att svin föds i april gäller inte överallt i världen. På Korsika och Sardinien kan svinen få ungar två gånger per år samt när som helst under året (Albarella *et al.* 2007:305). Även om man iakttar att klimatet där är annorlunda än det klimat som rådde på Gotland under mellan-neolitikum så kan man inte utesluta att mönstret för svinfödslar kan ha varit annorlunda än det som anges av Rowley-Conwy, Dobney och Storå ovan. Denna diskussion talar följaktligen varken för eller emot att svinen kan ha varit domesticerade.

Svinbetar som verktyg och smycken

Det föreligger en tydlig könsdimorfism mellan vildsvin, så även beträffande caninerna (Magnell 2006:31). Den vuxne galtens caniner i *maxilla* och *mandibula* är betydligt större än sons och det är mycket lätt att skilja mellan betar från galt och betar från so även för den som saknar osteologisk utbildning. Även fragment av dessa är relativt lätta att könsbestämma. Caninerna hos galt är markant större än sons och har öppen rot vilket gör att de har potential för att aldrig sluta växa (Hillson 1986:128). Ett

oupphörligt växande förhindras dock av motstående canin. Maxillacaninen utgör ett hinder för mandibulacaninens växt och vice versa. Om den ena caninen försvinner fortsätter den motstående emellertid att växa obehindrat. Detta är något som har utnyttjats av vissa folkslag, då dessa slagit ut maxillacaninen för att mandibulacaninen ska kunna växa obehindrat och bli så stor som möjligt. Sedan svinet slaktats utgör den förvuxna beten ett prestigeladdat smycke för bäraren (se kapitlet *Etnoarkeologi*).

Människorna som levde som gropkeramiker på Gotland tog tillvara svinbetar och använde dem på olika sätt. Slipade betar blev effektiva skärredskap då den hårda emaljen gav upphov till en vass egg. Betar har också använts som fiskekrokar vilket varit lämpligt på grund av den rundade formen (Janzon 1974:88). Betarna har även brukats som smycken. Tänder i allmänhet förekommer ofta som prydnader och särskilt hörntänder av olika djur tycks vara eftersträvade (Janzon 1974:80).

På den laterala tandsidan finns ett tjockt lager emalj från rot till spets. På den mediala sidan finns ett tunt emaljlager endast nära spetsen, i övrigt utgörs denna sida av dentin vilket är mjukare än emalj och därmed lättare att bearbeta. Emaljsidan är sällan bearbetad förutom i de fall då hål borrats genom beten. Vissa betar har halverats på längden, antingen i syfte att skapa ett skärredskap eller också för att som smycken ligga plant mot underlaget.

Ibland är det dock oklart om en svinbete har fungerat som ett redskap eller som smycke. På vissa betar förekommer tvärskåror, vilka tolkats på olika sätt. Det förekommer såväl grunda som djupa tvärskåror. De djupare skårorna kan ha utgjort fästen för skinnremmar vilka förbundit beten med ett skaft för praktisk användning. Remmarna kan även ha varit till för att fästa beten som dekoration eller smycke. Flera teorier finns kring innebörden hos de grundare skårorna. De kan tolkas som smyckesornamentik; som ett sätt att hålla räkning på något, exempelvis

antal fällda svin; som tecken på att beten använts som ett musikinstrument eller helt enkelt visa på ett sätt att minska betens ytspänning i syfte att förhindra självsprickning vid torkning (Janzon 1974:92,97).

På det mellan-neolitiska gravfältet vid Västerbys i Hall socken på Gotland har halskragar med flera svinbetar på varandra hittats kring halsen hos några av skeletten. Dessa halskragar är genomborrade med hål vilket tyder på att de bundits samman, något som kan ha underlättats av tvärskårorna. Även på Ajvide har svinbetar med tvärskåror hittats, samt en enkel halskrage bestående av två svinbetar genomborrade med hål i båda ändar (se Grav 66, kapitlet *Resultat av den osteologiska analysen av svinbetarna från Ajvide*). Det finns dock många svinbetar utan spår av bearbetning. Alla svinbetar kanske inte hade någon specifik funktion vare sig som smycke eller verktyg. Detta förutsätter att svinbeten hade ett värde i sig, kanske som jakttrofé, vilket inte bör uteslutas. Vildsvinsbetar har bevisligen symboliserat status även i senare tid (Wagenknecht 1977:97; During 1986:127).

Janzon framför teorin om att bronsålderns halskragar i koppar, brons och guld kan ha sitt stilmässiga ursprung i halskragar uppbyggda av flera svinbetar. Hon refererar även till ett halssmycke av koppar som hittats i Polen, vilket har formen av två svinbetar (Janzon 1974:98).

Betar ansågs troligen även ha magiska och hälsofrämjande egenskaper (Brusewitz 1978, citerad i During 1986:127). För traditionella jägarfolk har de vilda djuren inte bara en viktig funktion som näringskälla utan även en stark symbolisk och rituell betydelse. Det är inte svårt att förstå att det som är viktigt för överlevnaden tillmäts vördnad. Ofta anses djurets krafter tillkomma den som äter av köttet, vilket förvisso är sant rent praktiskt i form av den energi som intas under måltiden, men ofta förmodas detta ske även på ett högre plan (Magnell 2006:83). De djur som jagas anses stå i ett spirituellt förhållande till människan och förekommer även ofta i myter (Magnell 2006:86). Att vildsvin haft en mytisk innebörd bär senmesolitiska

danska depositioner av käkar och andra ben ett tydligt vittnesbörd om (Magnell 2006:86f).

Resultat av den osteologiska analysen av svinbetarna från Ajvide

Grav 1

I graven låg skelettet av en ung kvinna, 17-19 år gammal. En halvmeter nedanför fötterna hittades två dx mandibulacaniner från galt, ID 30407, samt en bearbetad sin mandibulacanin från galt, ID 30408. En åldersbedömning av de två dx caninerna medelst Brandts metod visar på 8 år eller äldre. Åldersbedömningar medelst Biegers metoder uppvisar ca 7 år vid mätning av omfång vid rot samt tuggytans början, medan mätning av tuggytans längd däremot visar på 5 år. En mandibulacanin, ID 30402, från so hittades i halsregionen.

Fig. 6. Grav 1

Grav 3

I graven låg skelettet av en vuxen individ, troligtvis en kvinna. Endast halva skelettet från bäckenregionen och nedåt återfanns. En dx mandibulacarin, ID 34502, från en ca tvåårig so hittades som sållfynd.

Fig. 7. Grav 3

Grav 5

I graven låg skelettet efter en kvinna, ca 20 år gammal. En mandibulacarin från galt, ID 30435, påträffades ovanför huvudet.

Fig. 8. Grav 5

Grav 6

I graven låg skelettet av en ung man, 17-25 år gammal. Anmärkningsvärt för denna grav är att skelettets tänder tagits ut och lagts i två rader på högra sidan om skelettet, i höjd med det saknade kraniet. Långt ovanför skelettet hittades en mandibulacarin från so, ID 34505. Nedanför fötterna påträffades fyra mandibulacarinerna från galtar, ID 30446, två dx och två sin. Två caniner, en dx och en sin, gick att åldersbestämma till 5-7 år enligt Brandts metod och ca 7 år enligt Biegers metoder. Den andra, mindre dx caninen hade bruten rot och kunde följaktligen inte åldersbestämmas enligt Brandts metod, men var att döma av tuggytans proximala omkrets åtminstone yngre än 5 år. En åldersbedömning medelst Biegers metoder visar på ca 3 år. Den fjärde caninen, en mindre sin, saknade mätbara delar.

Fig. 9. Grav 6

Grav 7

I graven låg skelettet efter en man, 40-50 år gammal. En bearbetad mandibulacarin från galt, ID 34523, hittades till höger om den högra armen.

Fig. 10. Grav 7

Grav 19

I graven låg skelettet av en man, 40-50 år. Utmärkande för denna grav är den slipsten som återfanns vid höger skuldra. En dx mandibulacarin från galt, ID 30549, hittades i vänstra thoraxregionen. Tandens rotmått kunde därför inte åldersbedömas enligt Brandts metod, men rotmåtten antyder en ålder av 8 år eller äldre vid en jämförelse med intakta caniner. En åldersbedömning enligt Biegers för mätning av rotomfång visar på en ålder av 7 år. Två mandibulacaner från galt, ID 80407, en sin och en dx, hittades ett stycke ovanför kraniet. Caninerna är nätt och jämnt erupterade och kommer troligen från en och samma individ, ca 1 år gammal.

Fig. 11. Grav 19

Grav 21

I graven hittades inga spår av mänskliga skelettdelar. En bearbetad mandibulacarin från galt, ID 34546, hittades som sållfynd.

Fig. 12. Grav 21

Grav 23

Graven är en dubbelgrav och innehöll skelettet av en man, 40-50 år gammal och ett barn, ca 12 år gammalt, troligen en pojke. Mannens skelett ligger inte i naturlig ställning utan kan ha nedlagts i dekarnerat skick. Två fragment av mandibulacananin från galt, ID 30616, hittades till vänster om mannens höftparti.

Fig. 13. Grav 23

Grav 29

Graven är en trippelgrav och innehöll skeletten efter en kvinna, 20-30 år gammal och två barn, 4 respektive 2-3 år gamla. Barnen var placerade på var sida om kvinnan. En mandibulacarin från galt, ID 30740, hittades vid kvinnans högra arm.

Fig. 14. Grav 29

Grav 35

I graven låg skelettet efter ett barn, 3-4 år gammalt. Totalt påträffades fem mandibulacaniner från so och två från galt i graven. En sin mandibulacarin från so, ID 30641, påträffades långt ovanför kraniet, snett till vänster. En dx mandibulacarin från so, ID 30643, påträffades på samma ställe som ID 30641 och kan komma från en och samma individ. Både ID 30643 och ID 30641 bedömdes komma från en individ på 2-3 år men bedömningen är osäker. På samma ställe påträffades även en icke erupterad mandibulacarin från so, yngre än 1 år, ID 30642.

En dx mandibulacarin från en so på ca 3-4 år, ID 30645, påträffades nedanför fötterna. En sin mandibulacarin från en so på ca 2 år, ID 34561, påträffades en bit till höger om höger humerus. En nätt och jämnt erupterad mandibulacarin från galt yngre än 1 år, ID 30714, påträffades till vänster om skelettets vänstra arm. Ett fragment av mandibulacarin från galt, ID 34568, påträffades långt ovanför kraniet.

Fig. 15. Grav 35

Grav 37

I graven påträffades skelettet efter en man, 20-30 år gammal. Kraniet saknades. Ett fragment av mandibulacarin från galt, ID 30802, påträffades i thoraxregionen.

Fig. 16. Grav 37

Grav 38

Denna grav är en trippelgrav innehållande skeletten efter två män, 20-25 respektive 25-35 år gamla och ett barn, 3-5 år gammalt. De båda männen har nedlagts till synes hållande i varandras armar och händer och barnet har placerats till vänster om dem. En maxillacanin från galt, ID 30722, hittades ett stycke till vänster om den högra adulta individens högra knä.

Fig. 17. Grav 38

Grav 45

I graven låg skelettet efter en man, 30-40 år gammal. Två samlingar av eldpåverkade fragment av mandibulacarin från galt hittades, det ena vid ryggraden i höjd med vänster armbåge, ID 30812, det andra invid vänster humerus, 30808. I graven hittades även fragment av framtand från bäver tillsammans med ID 30812.

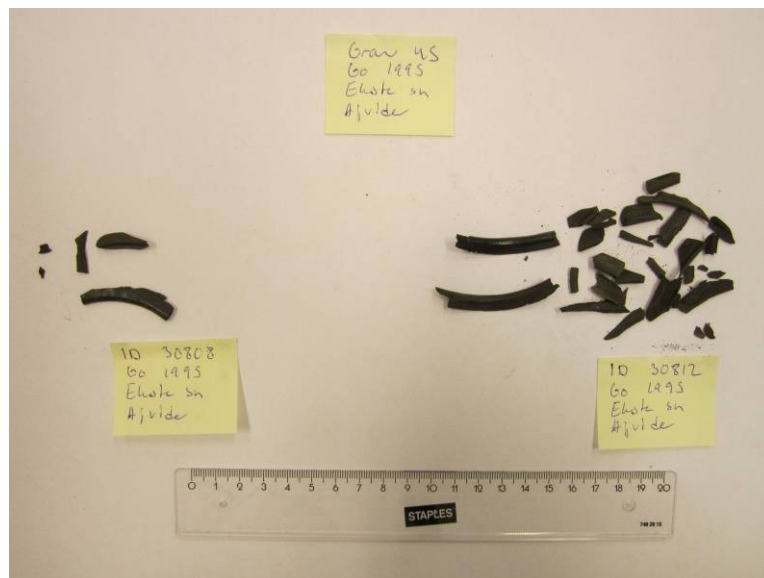

Fig. 18. Grav 45

Grav 49

I graven låg skelettet efter en man, 25-35 år gammal. En bearbetad dx mandibulacarin från galt, ID 34601, påträffades ett stycke ovanför och till höger om kraniet.

Fig. 19. Grav 49

Grav 52

Denna grav är en dubbelgrav innehållande skeletten efter två barn, det ena 18-24 månader gammalt och det andra ca 7 år gammalt. I graven hittades en bearbetad sin mandibulacarin från galt, ID 35509, i kranie-regionen av skelettet efter det äldre barnet. En åldersbedömning medelst Brandts metod antyder en ålder av 8 år eller äldre, vilken dock är osäker emedan caninen är bearbetad i tuggytan. En åldersbedömning medelst Biegers metod för mätning av rotomfång visar emellertid på en ålder av 7 år eller äldre.

Fig. 20. Grav 52

Grav 53

I graven låg skelettet efter en kvinna, 60 år eller äldre. En bearbetad dx mandibulacananin från galt, ID 35552, nätt och jämnt erupterad, hittades till höger om skelettets halsregion.

Fig. 21. Grav 53

Grav 54

I graven låg skelettet efter en man, 25-35 år gammal. Ett bearbetat fragment av en mandibulacarin från galt, ID 35555, hittades invid skelettets högra armbåge.

Fig. 22. Grav 54

Grav 56

I graven låg ett inkomplett skelett efter en man, 30-40 år gammal; endast benen från de nedre extremiteterna återfanns. En dx mandibulacarin från so, ID 35559, påträffades ett stycke nedanför och snett till höger om fötterna. Den bedöms komma från en so på 3-4 år men bedömningen är osäker. En sin mandibulacarin från so, ID 35563, hittades ett stycke nedanför fötterna. Den bedöms komma från en individ på ca 3 år men är även den svårbedömd. Caninerna ID 35559 och ID 35563 tycks emellertid inte komma från samma individ. Två ytterligare dx mandibulacarin från so, ca 2 respektive 3-4 år gamla, ID 35564, hittades i graven, men ingen uppgift finns om var i graven dessa hittats.

Fig. 23. Grav 56

Grav 59

I graven låg skelettet efter en man, 25-35 år gammal. Några fragment av en icke erupterad mandibulacananin från so, ID 36362, hittades som sällfynd till höger om skelettets högra handled.

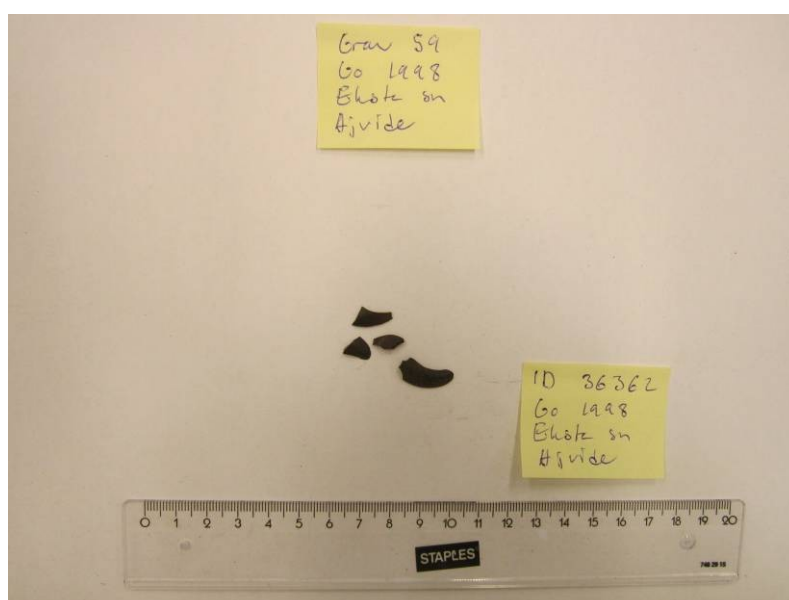

Fig. 24. Grav 59

Grav 60

I graven låg skelettet efter ett barn, ca 7 år gammalt. Ett fragment av mandibulacarin från galt, ID 36330, hittades i skelettets kranierregion. Ett annat fragment av mandibulacarin från galt, ID 36353, hittades ett stycke till höger om skelettets högra knä. Fragmentet är mycket blankt och bär spår av bearbetning. Tecken på vad som skulle kunna vara en misslyckad genomborring kan tolkas som ett försök att tillverka en halsdekoration liknande fynden med ID 101180 och ID 101181 i grav 66 (Sabine Sten, muntl.). Ytterligare en canin, ID 35585, har hittats i graven, men detta fynd saknas. En dx mandibulacarin från so äldre än 4 år, ID 36327, hittades till höger om kraniet. Denna canin är med största sannolikhet den äldsta från so i materialet. I graven låg även trettio svinkäkar.

Fig. 25. Grav 60

Grav 66

I graven låg skelettet efter en man, 25-35 år gammal. Två mandibulacaniner från galt, ID 101180 och ID 101181, hittades vid skelettets halsregion, placerade som en halskrage med ID 101180 till vänster och ID 101181 till höger. ID 101180 har tydliga borrhål vid rot och spets, ID 101181 har ett borrhål i spetsen. Den del av roten som hos ID 101180 har ett borrhål saknas emellertid hos ID 101181. Båda caniner är delade på hälften vilket gjort att de legat plant mot kroppen. Caninerna kan komma från samma djur. I graven hittades även en maxillacanin från galt, ID 101355, på insidan av höger femur, nära knäet.

Fig. 26. Grav 66

Grav 73

Graven innehöll skelettet efter en kvinna, 30-35 år gammal. I graven hittades ett fragment av en mandibulacanin från galt, ID 108352, som sällfynd i området till höger om skelettet.

Fig. 27. Grav 73

Grav 79 A

Graven innehöll skelettet efter ett barn, 8-9 år gammalt. I graven hittades några fragment av maxillacanan från galt, ID 126316, långt till vänster om skelettet. Grav 79 är inte någon dubbelgrav utan utgörs av två gravar nära varandra. Grav 79 B innehöll skelettet efter en kvinna, 18-20 år gammal, vilket verkar vara en återbegravning. Inga svinbetar har återfunnits i grav 79 B.

Fig. 28. Grav 79 A

Sammanställning

Totalt antal gravar innehållande svinbetar: 23

Totalt antal undersökta gravar på Ajvide: 85

Kvinnogravar innehållande betar: 6

Mansgravar innehållande betar: 12

Barngravar innehållande betar: 7

Tom grav med betar: 1

Totalt antal betar från galt: 31

Totalt antal betar från so: 14

Betar från galt i kvinnogravar: 7

Betar från galt i mansgravar: 18

Betar från galt i barngravar: 9

Betar från so i kvinnogravar: 2

Betar från so i mansgravar: 6

Betar från so i barngravar: 6

Kommentar: Dubbel- och trippelgravar innehållande individer ur olika kategorier finns i sammanställningen representerade en gång för varje kategori (barn, kvinnor och män) men oberoende av antal individer ur samma kategori. En trippelgrav med två män och ett barn finns således i sammanställningen representerad som 1 mansgrav och 1 barngrav.

Fördelningen av betar i gravarna

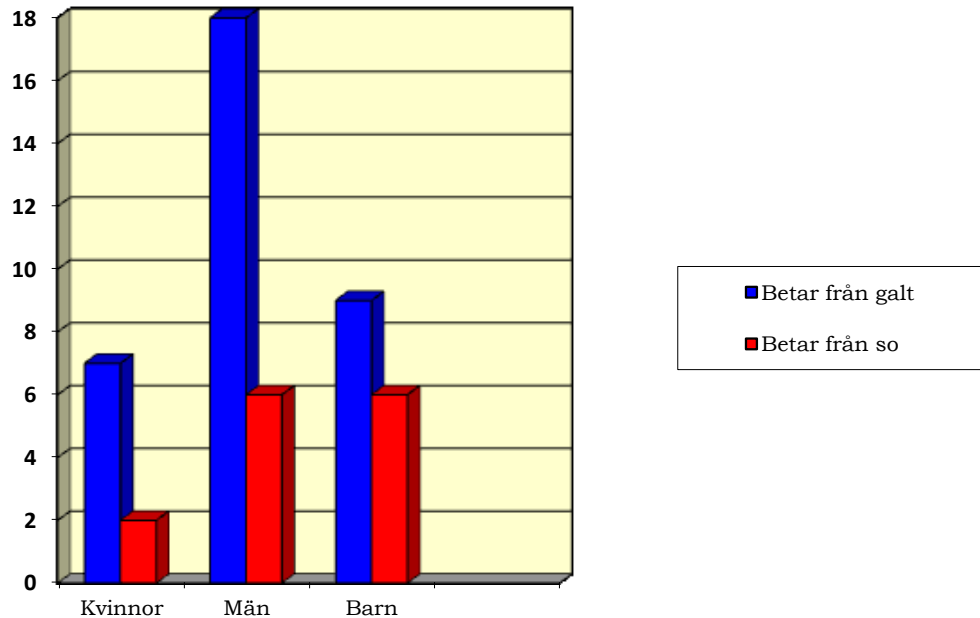

Fig. 29. Förhållandet mellan olika kategorier av betar och de olika kategorierna av gravlagda individer.

I diagrammet har betar som förekommer i dubbel- och trippelgravar räknats flera gånger, då de olika individerna i dessa gravar "delat" på samma bete. Alltså visar diagrammet förhållandet mellan olika kategorier av betar och individer.

Tolkning av resultat

Ibland är det svårt att veta om en bete eller ett fragment av en bete verkligen tillhör gravgodset eller råkat hamna i närheten av graven av misstag. Det är också vanskligt att dra gränser för var en grav börjar och slutar (Janzon 1974:12f). De betar som ingår i ovanstående studie är alla definierade som gravgods (Burenhult 2002) eller registrerade såsom tillhörande en viss grav.

Beträffande somliga gravar, där beten hittats mycket långt från graven, kan man ändå ifrågasätta om beten ursprungligen varit menad som gravgåva. Om betar varit värdefulla bör de antagligen ha tagits vara på och inte legat och skräpat på boplatsen. Trots detta kan det givetvis ha hänt att en bete tappats på marken och råkat komma med i en grav då denna fyllts med jord. Det är också tänkbart att det varit mandibulacaniner som haft status och inte maxillacaniner och att de blott tre stycken maxillacaniner som hittats i gravarna hamnat där av misstag. Dock kan även maxillacaniner haft en viss, om än underordnad, betydelse, dels i egenskap av tänder och dels i egenskap av svintänder. Maxillacaninen skiljer sig ju liksom mandibulacaninen markant från det övriga gebisset vilket sannolikt noterades av människorna. Det som skiljer ut sig från mängden intar ju ofta en speciell betydelse i olika kulturer.

Galtbetar har bearbetats och använts som redskap och smycken (Janzon 1974:92). Denna bearbetning måste således ha gett upphov till spill i form av fragment av galtbetar, något som kan ha medfört en överrepresentation av galtbetar i studien (Magnell 2006:31).

Figur 29 visar tydligt att betar från galt dominerar stort i alla tre kategorier av gravar. Betar från so förekommer i 6 barngravar och 6 mansgravar, medan kvinnogravar har minst antal betar från såväl galt som so. Orsaken till detta går endast att spekulera i, men man kan på goda grunder anta att det i huvudsak var männen som jagade och därmed fick med sig betar som gravgåva, samt att galtens stora och iögonenfallande betar ansågs ha högre status som gravgåva och därför var vanligare. Frågan är om betar från so ansågs vara en andrahandsvariant. Det intressanta är emellertid att det faktiskt lagts ned betar från galt i såväl kvinno- som barngravar och vad detta kan betyda. Min teori är att betar, i synnerhet från galt, i första hand associerades med den person som hade fällt svinet, vilket troligen varit en man, och att betarna då liksom nu fick status som ett slags jakttroféer. När mannen dog lades därför hans troféer, betarna, ned i graven. Det är också

tänkbart att betar var en allmän gravgåva för män i egenskap av jägare och därför inte nödvändigtvis tillhörde den gravlagda individen. Vad beträffar betar i barngravar så kan dessa förklaras med att folk ville lägga något mycket värdefullt i ett barns grav, då förlusten av ett barn måste ha varit särskilt smärtsam. Betar i barngravar behöver därför inte ha tillhört barnet under dess levnad. Det är dock inte orimligt att tänka sig att barn fick lära sig jaga vid tidig ålder och kan ha haft en del i fällandet av de svin vars betar nedlagts i graven (Magnell 2006:85).

Det låga antalet betar i kvinnogravar kan förklaras av ovanstående resonemang beträffande mans- och barngravar. Om man antar att kvinnor inte jagade och att betar därmed inte kom att innehas av kvinnor skulle detta medföra att betar förblev manliga objekt och därmed typiskt manliga gravgåvor. Barngravarnas höga andel betar kan förklaras med att barn fick särskilt värdefulla gravgåvor eftersom förlusten av ett barn säkerligen ansågs vara särskilt svår. Det intressanta är att det de facto förekommer ett antal betar, även galtbetar, i kvinnogravar. Detta kan förklaras med att de jagande män som haft betar i sin ägo kan ha nedlagt dessa för att hedra kvinnan. En annan förklaring är emellertid också möjlig, nämligen att även en del kvinnor kan ha deltagit i jakt; trots att det kanske varit en i huvudsak manlig uppgift måste det inte nödvändigtvis utesluta att också vissa kvinnor av olika skäl deltog. Därmed kunde galtbetar även associeras med dessa jagande kvinnor. Att en så ung kvinna som kvinnan i grav 1 fått så många gravgåvor; förutom de praktfulla svinbetarna även en yxa, en benkrok, bärnstenspärlor, bennålar, ben från olika djur et c. kan tyda på att denna kvinna haft en särskild status i samhället (Burenhult 1986:68).

Fördelningen av gravar innehållande betar på Ajvide uppvisar inget tydligt mönster (se karta i Appendix). I det fall ett mönster hade kunnat urskiljas hade detta kunnat tolkas som att de individer i vars gravar betar nedlagts tillhört en viss familj eller grupp, vilket skulle kunna vittna om förekomsten av en elit. Eftersom de 23 gravar vilka innehållit svinbetar emellertid tycks

slumpmässigt utplacerade bland de 85 utgrävda gravarna på Ajvidegravfältet blir en sådan tolkning svårare att göra. Dock behöver det inte nödvändigtvis vara så att medlemmarna ur en eventuell "elit" på Ajvide måste ha begravts på samma ställe, även om detta vore logiskt. En möjlighet är att det förvisso funnits en elit men att dess sociala markering inte tagit sig uttryck i form av en särskild begravningsplats.

Beträffande betar från so så vill jag framföra teorin om att även dessa haft ett värde, dock inte lika högt som de stora galtbetarna. Man kan jämföra betar från galt med guldmynt och betar från so med silvermynt; de tillhör samma kategori av värdeföremål men galtbetarna har ett högre värde. Hörntänder i allmänhet från olika djur har ju bevisligen tillmätts ett visst värde på det mellan-neolitiska Gotland (Janzon 1974:80).

Det är och förblir mycket svårt att uttala sig om varför endast vissa individer fått med sig svinbetar i graven och andra inte. Det resonemang som förts här ovan utgör min egen tolkning av de fakta som framkommit i studien.

I somliga gravar har betarna hittats mycket långt från skelettet. I vissa fall skulle man därför kunna utesluta dessa betar. Men faktum är att gravar har grävts större än vad som varit nödvändigt (Burenhult 1986:68). Detta kan vara orsaken till att många betar har hittats så långt nedanför fötterna. De kan dock fortfarande vara medvetet ditlagda som gravgåvor.

Etnoarkeologi

Etnoarkeologi är en metod för att försöka tolka en försvunnen kultur genom att studera levande kulturer som innehar vissa likheter med den forntida kulturen. Vissa kulturer i den moderna världen bär likheter med stenålderssamhällen i andra delar av världen (Amér 1993:35). Dessa likheter kan utgöras av exempelvis materiell kultur eller motsvarigheter i ekologiska

förhållanden. De etnoarkeologiska jämförelserna är användbara för att skapa en uppfattning om hur den immateriella kulturen varit utformad. Den immateriella kulturen i form av exempelvis religiösa föreställningar och social hierarki kan ju inte utläsas ur lämningar från skriftlösa samhällen. Det är endast den materiella kulturen i form av fysiska lämningar såsom föremål och byggnadslämningar et c. som återfinns vid arkeologiska undersökningar. Föremål och andra fysiska ting kan dock ha haft en annan betydelse än den rent praktiska och varit omgärdade av många olika föreställningar och ritualer. I forntida skriftlösa samhällen, vilka inte heller omnämns i skriftliga källor från andra med dessa samtida kulturer, har dock denna bakomliggande symbolik gått förlorad. Särskilt svåra att tolka blir ting som inte tycks ha någon praktisk funktion, som exempelvis svinbetar. För att kunna tolka den inneboende betydelsen hos dessa föremål, av Saussure kallad *le signifié*, det betecknade, kan arkeologen ta hjälp av liknande föremål där den inneboende symboliken är känd. Svin och deras betar var uppenbarligen betydelsefulla i gropkeramiska samhällen på Gotland men är även betydelsefulla på dagens Papua Nya Guinea och Vanuatu. Vid en studie av svinens betydelse på dessa öar kan sålunda en tolkning erhållas av svinens och betarnas roll på Gotland.

Svinen på Papua Nya Guinea

Svinen kom till Papua Nya Guinea för ca 10,000 år sedan. Det finns idag såväl tamgrisar som vildsvin på ön (Rappaport 1984:78). Forskare som Rowley-Conwy anser däremot att det inte råder någon tvekan om att svinen på Papua Nya Guinea är att betrakta såsom tamsvin (Rowley-Conwy 2003:109). Tama sor strövar omkring fritt och kan para sig med vildsvin, men kultingarna samlas in och omhändertas; de matas och får till och med namn. Rappaport nämner att galtarna kastreras vilket är intressant; tydligen är vildsvinsanlag önskvärda (Rappaport 1984:70). Sannolikt har Rowley-

Conwy bortsett från de svin som Rappaport omtalar som vilda utan syftar på de svin vilka Rappaport klassificerar som tama.

Folket på Papua Nya Guinea livnär sig huvudsakligen på jakt, fiske och trädgårdsodling. Dessa födokällor är normalt fullt tillräckliga, men förutom dessa har papua nya guineanerna ändå en betydande svinhållning (Burenhult 1986:208). Svinen utgör en födoreserv samt fyller en viktig praktisk funktion då de håller rent genom att äta det avfall som bildas i och kring boplatserna. Svinen gör även nytta emedan de äter upp ogräs och genom att böka upp jorden bereder de marken för odling (Rappaport 1984:57f). Svinen matas, klappas och behandlas som husdjur (Rappaport 1984:58). Efter att ha strövat omkring fritt under dagen återvänder svinen vanligen på kvällarna för att utfodras. Detta kallas extensiv djurhållning; att låta svinen ströva fritt men ändå upprätthålla kontakten med dem genom regelbunden utfodring (Amér 1993:13). Anledningen till att svinen återvänder till människorna beror troligen inte enbart på maten utan också på det faktum att de blir klappade av människorna. Taktill beröring skapar en känsla av samhörighet mellan både djur och människor (Rappaport 1984:59).

Det arbete som krävs för att sköta svinen står dock inte i proportion till svinens praktiska nytta och svinen behöver sällan slaktas på grund av brist på annan mat. Svinens viktigaste betydelse är istället av rituell art. Det är inte svinens kött utan deras betar som eftertraktas. Stora betar från galt utgör prestigefulla prydnader vilka signalerar att bäraren haft resurser att hålla fullvuxna svin vid liv under lång tid. Det faktum att svinen inte slaktas regelbundet skapar i slutändan mycket stora populationer av svin vilket medför en allt större påfrestning på samhället, särskilt som svinen kan förstöra odlingarna. Detta leder till slut till *kaiko*-festivalen som varar i ett år och kulminerar i den stora grisslakten, *konj kaiko*, då hundratals grisar slaktas samtidigt och flera stammar samlas för att festa på överdådet av fläskkött (Rappaport 1984:57; Burenhult 1986:208). Förutom *konj kaiko* så

innefattar andra viktiga ritualer och händelser också slakt av svin; även svinoffer förekommer (Rappaport 1984:81ff). Rappaports redogörelser för svinens centrala roll i *kaiko*-festivalen och andra ritualer har emellertid kritiserats av flera forskare (Sillitoe 2007:343). Rappaport framhåller dock att fläskköttet utgör en viktig proteinkälla trots allt, särskilt under perioder med olika former av stress (Rappaport 1984:84ff).

Svinbetar på Vanuatu

På ön Malekula i Vanuatu, Melanesien, utgör svinen liksom på Papua Nya Guinea en statussymbol snarare än en näringskälla.

Efter att svin uppnått en viss ålder blir deras kött av sämre kvalitet. På Vanuatu offras emellertid denna möjlighet att äta fint fläskkött till förmån för svinens betar. För att betarna ska bli så stora som möjligt slås de övre hörntänderna ut hos unga galtar vilket gör att de undre betarna kan växa obehindrat då de har öppen rot under hela djurets livstid (Burenhult 1986:210; Hillson 1986:128). Avlägsnandet av de övre hörntänderna möjliggör därför för de undre att växa ut i dekorativa spiraler. Efter sju till tio år har beten bildat en cirkel. Om ännu fler tänder avlägsnas kan ytterligare en cirkel bildas. Att bära en sådan bete som prydnad signalerar hög status eftersom det krävs mycket arbete och resurser för att hålla sig med vuxna galtar så lång tid. Man kan tycka att detta är ganska fåfängt men det är också mänskligt.

Svin är inte på något sätt nödvändiga som födokälla på Vanuatu och slakt av grisar äger endast rum vid särskilda tillfällen i samband med ceremonier. Även i andra områden i Stilla Havet intar svinen en liknande funktion; av rituell karaktär snarare än praktisk.

Att jämföra Ajvide med Papua Nya Guinea och Vanuatu

Eftersom svinbetar förekommer som gravgåvor i de gotländska jägarsamhällena, kan man på goda grunder anta att svin även här haft en betydelse utöver den rent praktiska (Amér 1993:36). Frågan är om de gotländska svinen likt svinen på Papua Nya Guinea och Vanuatu haft en större rituell betydelse än praktisk. Flera av betarna från svinen på Ajvide kommer liksom på Papua Nya Guinea och Vanuatu från svin som blivit så gamla att köttets kvalitet försämrats (Burenhult 1986:213; se även kapitlet *Resultat av den osteologiska analysen av svinbetarna från Ajvide*). Även i modern tid anses betar från vuxna galtar vara statussymboler i form av jakttroféer. En ålder på sju år anses vara en optimal ålder. Enligt Wagenknecht (1977:99) blir vid högre åldrar rotomfånget smalare och strukturen valkig, vilket inte är önskvärt. Det tycks dock inte som om folket på Vanuatu och Papua Nya Guinea ser detta som ett problem.

I syfte att försöka tolka människornas förhållande till svinen på det mellanneolitiska Ajvide kan man göra flera intressanta jämförelser mellan dessa svin och svinen på Papua Nya Guinea. En sådan jämförelse avser domesticeringsgraden. Om man antar att svinen på Ajvide hade samma nära kontakt med människorna som svinen på Papua Nya Guinea, dock med ett visst mått av frihet, kan man då påstå att svinen på Ajvide var domesticerade, vilket Rowley-Conwy antagligen skulle anse? Albarella skulle förmodligen påstå att de varken var helt tama eller helt vilda utan något mitt emellan (Albarella 2007:305). Här blir det tydligt hur avgörande definitionen av domesticerad respektive vild faktiskt är, samt hur vansklig den samtidigt är. Det rör sig om en definitionsfråga.

Kanske svinen på Ajvide intog en liknande ställning som svinen på Papua Nya Guinea även med avseende på deras betydelse för människorna. Att svinen på Ajvide inte var nödvändiga för kosten utan att fläsk var en slags

festmat som åts vid speciella tillfällen. Kanske svinen på Ajvide var viktigare som statussymbol snarare än födokälla. För att uttrycka det med saussuresk terminologi; *le signifié* var mer betydelsefull än svinets praktiska funktion.

Att inte bara göra jämförelser mellan kulturer som är vitt skilda geografiskt men även vitt skilda över tid kan tyckas långsökt (Amér 1993:35). Man bör naturligtvis inte dra förhastade slutsatser samt ha i åtanke att resultatet ändå alltid är en tolkning och inget bevis. Trots detta är etnoarkeologin ett mycket användbart tillvägagångssätt. Det är egentligen det enda verktyg som finns för att uttolka betydelsen i materiell kultur från skriftlösa samhällen.

Etnoarkeologi utgår i grund och botten ur tron på att det är mer som förenar människor än som skiljer dem åt, vilket är en mycket positiv tanke.

Diskussion

Svinbetar har uppenbarligen haft stor betydelse på Ajvide. De förekommer i ett flertal gravar på det gropkeramiska gravfältet, i de flesta fall uppenbart placerade i graven som gravgåva. Jag anser att man på goda grunder kan anta att betarna bar på en viss status, möjligen en liknande status som svinbetar innehar på Papua Nya Guinea och Vanuatu. Detta påvisas genom galtbetarnas ofta höga ålder, ibland på åtta år eller äldre. Om stora galtbetar inte medförde status skulle betar från så gamla galtar inte finnas på boplatsen, i synnerhet inte medvetet nedlagda i gravarna. Det verkar onekligen som om svinen på Ajvide haft en innebörd utöver att enbart förse människorna med föda. Galtbetarna kan ha varit en statussymbol samtidigt som de haft varierande funktioner; i vissa fall som smycken eller dekorativa element på dräkten, ibland som redskap och kanske till och med i form av musikinstrument. Jag tror att de även kan ha haft ett värde i sig själv, vilket skulle kunna förklara förekomsten av helt obearbetade betar i gravarna.

Dessa obearbetade betar, vilka kan ha nedlagts utan att vara en del av klädedräkt eller dylikt, tolkar jag som rena statussymboler och prestigeföremål; bärande på en inneboende symbolik som troligen kopplats till mytiska och religiösa föreställningar om svin och deras betar. Om så är fallet, blir det intressant att undersöka vilka gravar som innehållit betar. Av de totalt åttiofem hitintills utgrävda gravarna på Ajvide innehåller endast tjugotre av dem svinbetar i någon kategori. Enligt den studie som jag genomfört föreligger emellertid ett tydligt mönster med avseende på kön, där svinbetar i allmänhet och galtbetar i synnerhet förekommer i mansgravar. Detta faktum föranleder en inte särskilt långsökt slutsats, nämligen att betar associerades med män eftersom det var männen som jagade svinen. Med största sannolikhet var galtens stora betar mest eftertraktade. Det som är intressant är att det trots detta ändå finns betar i vissa barngravar och kvinnogravar. Betyder detta att kvinnor och barn deltog i jakten? Det är en möjlighet som inte går att utesluta. Även om jakten var en manlig sysselsättning så behöver inte detta ha varit ristat i sten; det är inte otänkbart att även några kvinnor ägnade sig åt jakt. Detta skulle kunna förklara varför vissa kvinnogravar innehåller betar. Det är inte heller otänkbart att barn fick lära sig nödvändiga överlevnadskunskaper såsom att jaga redan i unga år. Ifråga om mycket små barn är det dock tveksamt om dessa deltagit i jakten. Det måste emellertid inte nödvändigtvis vara så, att de betar som hittats i en grav tillhört individen under dennes livstid. De kan lika gärna ha blivit ditlagda av sörjande släktingar. Detta är en annan förklaring till förekomsten av betar i kvinnogravar och framförallt i små barns gravar. Att så värdefulla gravgåvor som betar nedlagts i ett barns grav tyder på att barnen på Ajvide trots sin ringa ålder i allra högsta grad räknades som medlemmar i gruppen. Det något högre antalet betar i barngravar jämfört med kvinnogravar kan tolkas som att barn oftare fick finare gravgåvor eftersom förlusten av ett barn uppfattades som värre än förlusten av en vuxen, man eller kvinna; att barn följaktligen ansågs vara speciella. Inte så att barn hade en högre status än de vuxna, utan att de helt enkelt hade en särskild status som en naturlig följd av den omsorg vuxna

har för unga individer. Att kvinnogravar innehåller lägst antal betar på Ajvide kan således ha två orsaker; dels eftersom få, eller möjligen inga, kvinnor ägnade sig åt jakt, varför de sällan ägde betar under sin livstid och betar till följd av associationen med jakt vanligen nedlades i mansgravar; dels eftersom barn genom sin speciella status erhöll särskilt värdefulla gravgåvor vilka inte nödvändigtvis tillhört barnet under dess livstid.

Förutom betar av galt förekommer även flera betar av so och några från kulingar. Det tycks dock inte finnas något mönster i form av kulingbetar i barngravar och betar från so i kvinnogravar. De flesta betarna i materialet kommer från galt. Att galtbetar är vanligast förekommande är inte så konstigt med tanke på att de är större och mer iögonfallande jämfört med betar från so. Eftersom just hörntänder i allmänhet från olika djur är vanligt förekommande på Ajvide såväl som i många andra kulturer i form av till exempel genomborrade tandpärlor, är det inte otänkbart att även hörntänder från so kan ha ansetts värdefulla. Jag tror inte att betar från so hamnat i gravarna av misstag. Min teori angående betar från so och kulingar är att de ansågs tillhöra samma föremålskategori som galtbetar, dock av lägre rang. Om inga eller få galtbetar fanns tillgängliga som gravgåva kunde betar från so eller kuling nedläggas. Kanske flera betar från so kunde motsvara en galtbete, på samma sätt som flera mynt av lägre valör tillsammans motsvarar ett enda mynt av hög valör. Jag tror att även betar från so och kulingar sparades som troféer och säkert också kunde användas som smycken och kanske även till annat.

Endast tre betar från överkäke har hittats i gravarna, samtliga från galt. Det är mycket möjligt att även betar från överkäke tillmättes viss betydelse, dock sannolikt en underordnad sådan.

Huruvida de svin vars betar tillvaratogs var tama eller vilda har naturligtvis påverkat Ajvidefolkets syn på svinen och betarna. Det finns ett flertal starka argument som stöder teorin om att svinen på Ajvide skulle ha varit

domesticerade och lika starka argument som motsäger detta. Om svinen varit tama skulle teorin om betarnas status som jakttroféer falla, liksom teorin om att mytiska föreställningar varit förknippade med svinet vilket givit upphov till den status som svin, deras betar och jägarna som fällde dem åtnjöt. Det betyder dock inte att tamsvin och deras betar inte också skulle kunna tillskrivas status, vilket bevisas genom de tama eller halvtama svinens status på Papua Nya Guinea och Vanuatu och den prestige det innebär att äga betar från stora svin. En möjlig förklaring till detta kan vara den ursprungliga status som de första, vilda svinen haft. I takt med att svinen, på Papua Nya Guinea och Vanuatu liksom på Ajvide gradvis domesticerades försvann emellertid inte denna status, utan förändrades till att istället omfatta kontroll och innehav av de halvtama svinen.

Jag tror att Ajvidesvinen befunnit sig i ett liknande stadium som svinen på Papua Nya Guinea och Vanuatu, dock inte fullt lika domesticerade. Jag tror att svinen stundtals kom nära Ajvideboplatsen för att äta rester och avfall, dock inte i så stor utsträckning att förhöjda ^{13}C -värden från marint avfall kan spåras i benen. Jag tror också att infångade och tämjda vildsvinskultingar kan ha förekommit, dock inte i någon större utsträckning. Betar som vuxit större än normalt till följd av avlägsnandet av maxillacaniner likt svinbetar från Vanuatu har inte hittats på Ajvide, vilket annars skulle ha varit ett tydligt tecken på förekomsten av domesticerade svin. Avsaknaden av spiralformade betar är naturligtvis inte ett argument för att svinen varit vilda, det visar endast att Ajvidemänniskorna, liksom nutidsmänniskorna på Papua Nya Guinea, helt enkelt inte tillämpade detta förfarande. Avsaknaden av förhöjda ^{13}C -värden i svinben, vilket skulle indikera en marin diet, anser jag vara ett starkt argument för att svinen på Ajvide varit vilda. Om människorna på Ajvide ägnat sig åt så kallad extensiv djurhållning och genom att utfordra svinen utnyttjat deras benägenhet att av sig själva söka sig till boplatsen i jakt på föda, skulle detta ha synts i isotopanalyserna av benmaterialet, då den gropkeramiska kulturen kännetecknas av att människorna återgick till att livnära sig av jakt, fiske

och insamling vilket på Ajvide medförde en i första hand marin diet. Att de första svinen på Gotland ursprungligen varit tama för att under mellanneolitikum sedermera förvildats som en följd av att människorna gradvis återgått till att jaga och samla istället för att ägna sig åt djurskötsel och odling är ett möjligt scenario. Dock anser forskarna det vara ett faktum att vilda djur kan och har forslats över vatten i båtar, så det är inte omöjligt att svinen på Ajvide varit vilda från början. Likväl kan man undra hur det varit praktiskt möjligt att fösa över bångstyriga vildsvin i båtar från det svenska fastlandet till Gotland. Kanske dessa första svin var första generationens tamsvin; tillräckligt domesticerade för att kunna styras av människor men inte så domesticerade att de och deras ungar inte snart kunnat återgå till vilt tillstånd och utgöra en jaktbar population, för att med tiden åter komma alltmer närmare människorna.

Sammanfattning

Denna uppsats behandlar svinbetarnas betydelse för de människor som levde på den mellanneolitiska bopplatsen Ajvide i Eksta socken på Gotland. Uppsatsen behandlar även olika frågeställningar kring svinen på Ajvide och deras betar såsom domesticeringsproblematiken och svinbetarnas olika funktioner. För att belysa dessa presenteras resultatet av en studie av alla de betar som hitintills hittats på Ajvidegravfältet samt i vilka gravsammanhang de återfinns. Studien inbegriper även en osteologisk analys av betarna. Vidare görs etnoarkeologiska jämförelser med Papua Nya Guinea och Vanuatu; nutida samhällen vilka antas bära vissa likheter med mellanneolitiska samhällen på Gotland och där svin och deras betar intar en framträdande position.

Det faktum att de flesta av gravarna på gravfältet inte innehållit svinbetar indikerar att endast en viss grupp av individer erhållit svinbetar som gravgåva. Det största antalet svinbetar har hittats i mansgravar vilket

antyder att de kan ha fungerat som jakttroféer. Ett antal svinbetar förekommer dock även i kvinnogravar och barngravar, vilket dels kan betyda att inte endast män ägnade sig åt jakt, dels att svinbetar som statusföremål inte varit helt förbehållna män. Det finns starka indikationer för att betarna från Ajvide kommit från vildsvin. Att svinbetar fungerat som statusföremål på det mellan-neolitiska Ajvide styrks av det faktum att svinbetar i nutida samhällen på Vanuatu och Papua Nya Guinea utgör betydelsefulla statussymboler.

Avslutning

Svinbetarnas innebörd för människorna på Ajvide är höljd i historiens dunkel. Det råder fortfarande en ovisshet kring hur människorna förhållit sig till de svin vars betar återfinns i gravarna, såväl beträffande svinets konkreta aspekt i form av näringskälla och domesticeringsgrad som dess abstrakta aspekt i form av de föreställningar och den prestige som tillskrivits svinen och deras betar. Denna uppsats utgör en ansats till att kasta ljus över detta dunkel och belysa dessa frågor ur nya perspektiv.

Referenser

Litteratur

Albarella, U. *et al.* 2007. Ethnoarchaeology of pig husbandry in Sardinia and Corsica, I: U. Albarella *et al.* (red.), *Pigs and Humans: 10,000 Years of Interaction*, s. 285-307. Oxford University Press, Oxford.

Amér, K. 1993. *Svinet på Gotland under Mellanneolitikum*, Uppsats för påbyggnadskurs i arkeologi, opublicerad, Stockholms universitet.

Bieger, W. 1941. *Handbuch der deutschen Jagd*, Band 1, Paul-Parey-Verlag, Berlin.

Burenhult, G. 1986. *Speglingar av det förflutna*, Bra Bok, Höganäs.

Burenhult, G.: The Grave-field at Ajvide, I: G. Burenhult (red.) 2002. *Remote sensing vol. 2: Applied techniques for the study of cultural resources and the localization, identification and documentation of sub-surface pre-historic remains in Swedish archaeology*, Theses and papers in North-European archaeology 13:b, s. 31-167, Stockholms universitet, Stockholm.

During, E. 1986. *The Fauna of Alvastra, An Osteological Analysis of Animal Bones from a Neolithic Pile Dwelling*, Stockholm Studies in Archaeology 6, OSSA, vol. 12, supplement 1, Stockholm.

Ekman, J. 1974. Djurbensmaterialet från stenålderslokalen Ire. Hangvar sn, Gotland I: G. O. Janzon, *Gotlands mellanneolitiska gravar: The Middle-Neolithic Graves of Gotland*, Acta Universitatis Stockholmiensis, Studies in North-European Archaeology 6, Almqvist & Wiksell, s. 212-246, Stockholm.

Grigson, C. 2007. Culture, ecology, and pigs from the 5th to the 3rd millennium BC around the Fertile Crescent, I: U. Albarella *et al.* (red.), *Pigs and Humans: 10,000 Years of Interaction*, s. 83-108. Oxford University Press, Oxford.

Hillson, S. 1986. *Teeth*, Cambridge Manuals in Archaeology, 2:a utgåvan, Cambridge University Press, Cambridge.

Janzon, G. O. 1974. *Gotlands mellanneolitiska gravar: The Middle-Neolithic Graves of Gotland*, Acta Universitatis Stockholmiensis, Studies in North-European Archaeology 6, Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Lindqvist, C. 1997. About the importance of fine-mesh sieving, stratigraphical and spatial studies for the interpretation of the faunal remains at Ajvide, Eksta parish, and other Neolithic dwelling sites on Gotland, I: G. Burenhult (red.), *Remote sensing vol.1: Applied techniques for the study of cultural resources and the localization, identification and documentation of sub-surface pre-historic remains in Swedish archaeology*, Theses and papers in North-European archaeology 13:a, s. 91-111, Stockholms universitet, Stockholm.

Lindqvist, C., Possnert, G. 1997. The subsistence economy and diet at Jakobs/Ajvide, Eksta parish and other prehistoric dwelling and burial sites on Gotland in long-term perspective, I: G. Burenhult (red.), *Remote sensing vol.1: Applied techniques for the study of cultural resources and the localization, identification and documentation of sub-surface pre-historic remains in Swedish archaeology*, Theses and papers in North-European archaeology 13:a, s. 29-90, Stockholms universitet, Stockholm.

Magnell, O. 2006. *Tracking Wild Boar and Hunters: Osteology of Wild Boar in Mesolithic South Scandinavia*, Acta Archaeologica Lundensia Series in 8°, No 51, Studies in Osteology 1, Lund.

Molnar, P. 2008. Antropologisk beskrivning av de mänskliga skelettlämningarna från Ajvide, I: I. Österholm (red.), *Jakobs/Ajvide: Undersökningar på en gotländsk boplatsudde från stenåldern*, Monograph 3, Gotland University Press, Visby.

Molnar, P. 2002. Anthropological analysis of the skeletal material from Ajvide, Eksta sn., Gotland, I: G. Burenhult (red.), *Remote sensing vol. 2: Applied techniques for the study of cultural resources and the localization, identification and documentation of sub-surface pre-historic remains in Swedish archaeology*, Theses and papers in North-European archaeology 13:b, s. 371-385, Stockholms universitet, Stockholm.

Rainbird, P. 2007. *The Archaeology of Islands*, Cambridge University Press, Cambridge, New York.

Rappaport, R. A. 1984. *Pigs for the Ancestors: Ritual in the Ecology of a New Guinea People, A new, enlarged edition*, Yale University Press, New Haven and London.

Rowley-Conwy, P. 2003. Early Domestic Animals in Europe: Imported or Locally Domesticated? I: A. J. Ammerman och P. Biagi (red.), *The widening harvest: the Neolithic transition in Europe: looking back, looking forward*, s. 99-117, Archaeological Institute of America, Boston.

Rowley-Conwy, P., Storå, J. 1997. Pitted ware seals and pigs from Ajvide, Gotland: methods of study and first results, I: G. Burenhult (red.), *Remote sensing vol.1: Applied techniques for the study of cultural resources and the localization, identification and documentation of sub-surface pre-historic remains in Swedish archaeology*, Theses and papers in North-European archaeology 13:a, s. 113-127, Stockholms universitet, Stockholm.

Rowley-Conwy, P., Dobney, K. 2007. Wild boar and domestic pigs in Mesolithic and Neolithic southern Scandinavia I: U. Albarella *et al.* (red.), *Pigs and Humans: 10,000 Years of Interaction*, s. 131-155. Oxford University Press, Oxford.

Sillitoe, P. 2007. Pigs in the New Guinea Highlands: an ethnographic example, I: U. Albarella *et al.* (red.), *Pigs and Humans: 10,000 Years of Interaction*, s. 330-356. Oxford University Press, Oxford.

Wagenknecht, E. 1977. *Altersbestimmung des erlegten Wildes*, VEB Landwirtschaftsverlag, Berlin.

Wallin, P. & Solsvik, R. 2006. Structure, Spatial Metaphors and Landscape: A Study of the Ceremonial Marae Temple Grounds, I: BAR 2006 International Series 1523: 53-58.

Wittemann, S. 2004. *Zur Altersbeurteilung beim Wildschwein (Sus scrofa, Linné, 1758) mit Hilfe von Merkmalen an den Zähnen unter besonderer Berücksichtigung der Canini*, diss., Gießen.

Muntliga källor

Sabine Sten, personlig kommunikation, Högskolan på Gotland, VT 2012.

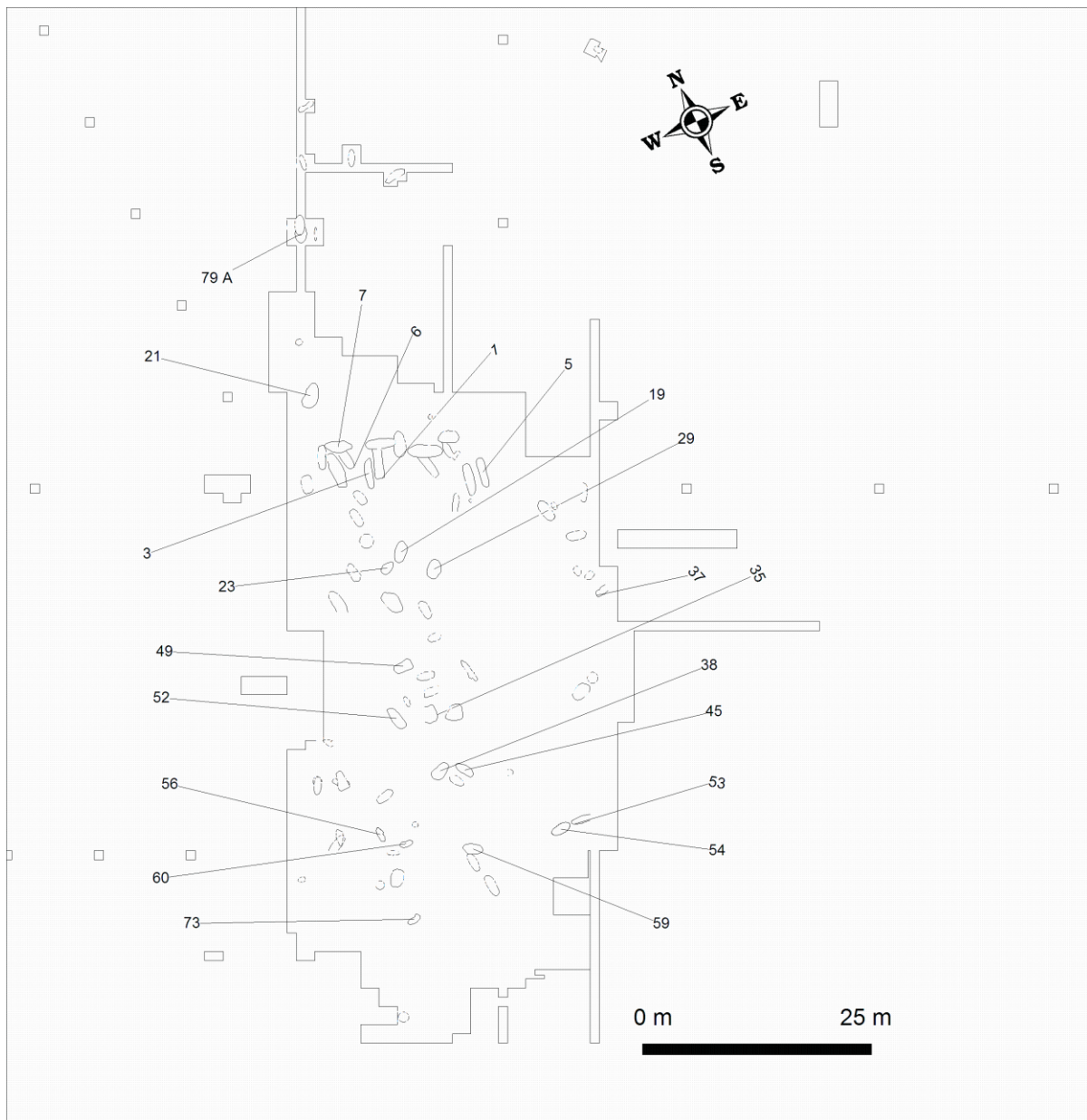
Paul Wallin, personlig kommunikation, Högskolan på Gotland, VT 2012.

Bilder

Appendix: Karta över utgrävningsområde samt gravar vid Ajvide av Johan Norderäng, modifierad av Magdalena Fraser. Alla övriga bilder, tabeller och diagram av författaren.

Appendix

Karta över gravfältet på Ajvide. Gravar innehållande svinbetar är markerade med respektive nummer. Grav 66 saknas på bilden.

Fler bilder på betarna ur studien:

Grav 1

Grav 3

Grav 5

Grav 5

Grav 6

Grav 6

Grav 7

Grav 19

Grav 21

Grav 29

Grav 35

Grav 37

Grav 38

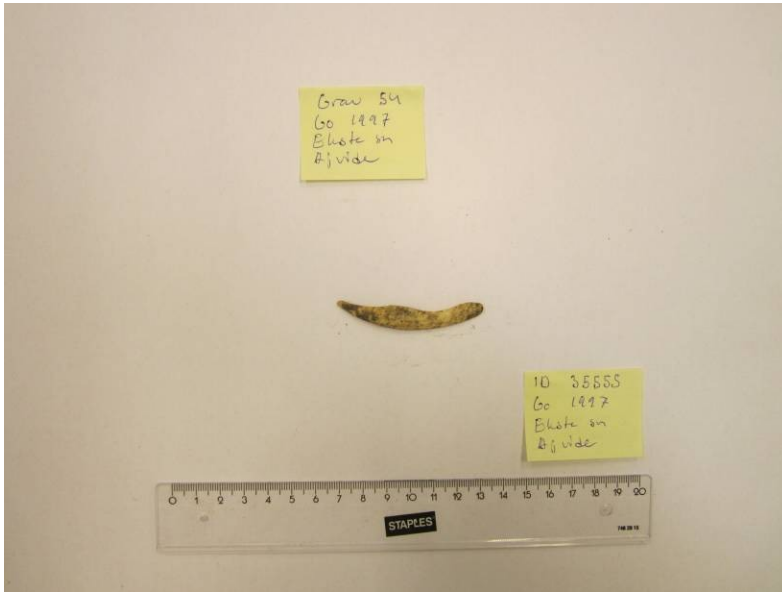
Grav 49

Grav 52

Grav 53

Grav 54

Grav 56

Grav 60

Grav 66

Grav 73

Grav 79 A

